

ПОСЛУГА ЯК КАТЕГОРІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

УДК 347(088.4)

Постановка проблеми. На сьогоднішній день цивілістична наука приділила достатньо уваги послугі як об'єкту цивільних прав. Проте відсутність в законодавстві України визначення поняття послуги як категорії цивільного права дає змогу вченим цивілістам пропонувати власні визначення та характеристики вказаного вище об'єкта. Неоднакове трактування поняття послуги та її місця серед об'єктів цивільних прав ускладнює відмежування вказаного об'єкта від інших об'єктів, зокрема результатів робіт. Окрім цього, у цивілістичній науці існують різні підходи до розуміння результату послуги, що є важливим для формування уявлення про якість наданої послуги, а в разі порушень з боку надавача послуги, дає можливість обирати спосіб захисту свого порушеного права. Враховуючи важливе значення поняття послуги як і в законодавстві, так і в цивілістичній науці, тематика дослідження є актуальною.

Ступінь наукової розробки проблеми. Поняттю послуги як об'єкту цивільних прав приділялася увага наступних науковців: В. А. Васильєвої в дисертації «Проблеми цивільно-правового регулювання відносин з надання посередницьких послуг», Р. М. Гейнц в дисертації «Цивільно-правове регулювання відносин за договором про надання комунальних послуг», М. М. Гудими в дисертації «Предмет договору про надання туристичних послуг за законодавством України», А. О. Гунди у дисертації «Цивільно-правове регулювання відносин у сфері надання ритуальних послуг», Н. В. Федорченко у дисертаційній роботі «Зобов'язання з надання послуг у цивільному праві України: теоретико-правові засади» та інших науковців, згаданих в даній статті.

Водночас незважаючи на численність наукових праць залишаються дискусійними погляди науковців щодо поняття послуги. Слід зазначити, що існує необхідність законодавчого закріплення поняття послуги як об'єкта цивільних прав. Саме тому дослідження обраної тематики видається необхідним.

Метою статті є аналіз норм чинного цивільного законодавства, які визначають поняття послуги та регулюють правовідносини з надання послуг, аналіз доктринальних положень цивілістичної науки щодо визначення поняття послуги та виклад власного бачення визначення поняття послуги як категорії цивільного права.

Виклад основного матеріалу. Серед об'єктів цивільних прав, правова доктрина та законодавство в частині 1 статті 177 Цивільного кодексу України [1] виділяють послугу.

Саме цей вид об'єкту цивільних прав був і залишається предметом обговорення в науковому колі, як наслідок в доктрині існують різноманітні визначення самого поняття послуги, встановлено її правові ознаки, проведено класифікації видів послуг та характеристику окремих видів послуг зокрема.

Цивільним кодексом України від 16.01.2003 року не надано визначення поняття послуги, що також послугувало поштовхом для дискусії серед вчених. Вищевказаним кодексом, зокрема статтею 901 (договір про надання послуг) не наведено характеристики послуги, а міститься тільки дефініція договору про надання послуг. Виходячи зі змісту вказаної статті, сторона договору зобов'язується надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності.

На законодавчому рівні поняття послуги, як об'єкта правовідносин загалом визначено в Законі України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 року № 1023-ХІІ [2]. Так відповідно до пункту 17 абзацу 1 статті 1 цього закону встановлено, що послуга це діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб. На наш погляд дана дефініція не дає чіткого визначення послуги як об'єкта цивільних прав загалом та потребує вдосконалення.

В дослідженні сконцентруємо свою увагу на послуді як самостійній цивільно-правовій категорії, яка використовується у Цивільному кодексі України. У майновому обороті послуги беруть участь як економічне благо, яке розкривається більшістю вче-

них-економістів, як здійснення діяльності. Сконцентруємо увагу на дослідженнях вчених-правників.

В. А. Васильєва зазначала, що до послуг іноді відносять усі види корисної діяльності, яка не створює матеріальних цінностей. Особливою ознакою діяльності у цій сфері є неможливість реально досягнути характер продукту, що створюється. Різноманітність послуг у першу чергу породжена їх характером, частина з яких призначена для особистого споживання, частина – виробляється з метою отримання прибутку. З урахуванням економічних характеристик послуги її визначення можна науковець сформулювала так: «Послуга – це вид суспільного блага, за допомогою якого задовольняються потреби шляхом вчинення дій (здійснення діяльності) суб'єктом, у корисних властивостях якої і полягає суб'єктивний інтерес особи» [3, с.12].

Приєднуючись до розуміння послуги як «блага», Р. М. Гейнц у своїй дисертаційній роботі визначає сутність послуги, як об'єкта цивільних прав через категорію «благо», що виявляється у здійсненні певної діяльності. З огляду на це Руслана Миколаївна вказала, що послуга, як об'єкт цивільних прав – це благо, що знаходить свій вияв у діях (діяльності) особи, яка їх (її) здійснює. Результат послуги – це корисний ефект дій послугонадавача, який є нетривалим у часі [4, с.10].

Також в дисертаційній роботі А. О. Гунди, відстоюється концепція визначення сутності послуги як об'єкта цивільних прав через категорію «благо», що виявляється у здійсненні певної діяльності. З огляду на це, послуга як об'єкт цивільних прав – це благо, що знаходить свій вияв у діях (діяльності) особи, яка їх (її) здійснює [5, с.10].

Дещо іншу позицію займає М. М. Гудима, яка вважає, що послугу, можна визначити як специфічну діяльність, що виражається за допомогою здійснення дій, не заборонених чинним законодавством, з метою задоволення потреб суб'єктів цивільного права, яка містить корисний ефект у самій собі або спрямована на досягнення результату, який не має уречевленого характеру, тобто є нематеріальним і тому невіддільним від самої послуги [6, с.9]. Також Н. В. Федорченко вказувала, що сама послуга є дією або

сукупністю дій (діяльність), об'єднаних однією метою – створенням корисного ефекту [7, с.25].

М. І. Брагінський в своїх працях вказав, що послуга – це дія, що приносить користь, допомога іншому, тим самим надаючи значення двом взаємозв'язаним складовим: меті, на досягнення якої послуга направлена (користь, допомога), і засобам досягнення цієї мети (здійснення тим, хто надає послугу, вчиняє дії). До послуг відносять види корисної діяльності, які не створюють матеріальних цінностей, тобто головним критерієм віднесення тієї або іншої діяльності до послуг служить невідчутний, невидимий характер вироблюваного в даній сфері продукту [8]. Послуга не має кінцевого результату. Юридичним підсумком послуги є момент закінчення складових її дій. Фактичний підсумок пов'язаний з моментом прояву корисного ефекту зроблених дій [8].

Також, в літературі одержало визначення послуги як діяльності, що не має упредметненого результату. О. С. Йоффе вказував на те, що в договорі послуг йдеться «про діяльність таких видів, які не одержують або не обов'язково повинні одержати втілення в матеріалізованому, а тим більше в упредметненому результаті» [9, с.419].

У своїх працях Е. Д. Шешенін виділяв такі ознаки послуги: а) це діяльність особи (юридичного або фізичного), що надає послугу; б) надання послуги не залишає речовинного результату; в) корисний ефект послуги (діяльності) споживається в процесі надання послуги, а споживна вартість послуги зникає» [10, с.63].

У свою чергу Н. В. Федорченко назвала загальні ознаки, що об'єднують усі договірні зобов'язання в окрему групу, що опосередковує надання послуг, зокрема: 1) діяльність виконавця не виражається в речовому результаті; 2) відсутність контролю з боку замовника за процесом надання йому послуги виконавцем, хоча він і можливий за наявності згоди сторін, вираженої в конкретних умовах договору; 3) споживання посередницької послуги в процесі її надання; 4) покладення ризику неможливості виконання зобов'язання на замовника [7, с.17].

Відсутність упредметненого результату, як основна ознака послуг використовувалася і для їх відмежування від роботи. До-

тримуючись даного розмежування Д. І. Степанов надав свої визначення, а саме «Послуги — різновид об'єктів цивільних правовідносин, що виражаються у вигляді певної правомірної операції, тобто у вигляді ряду доцільних дій виконавця, або в діяльності, що є об'єктом зобов'язання, що має нематеріальний ефект, нестійкий речовинний результат або упредметнений результат, пов'язаний з іншими договірними відносинами, і що характеризується властивостями здійсненності, невіддільності від джерела, моментально-го споживання, неформалізованої якості» [11, с.135].

Також, запропонований Д. І. Степановим критерій розмежування робіт і послуг — проведення необоротної специфікації матеріалів (нематеріальної речі) суперечить загальноприйнятому в доктрині і закріпленому в законодавстві розумінню роботи як діяльності з виготовлення або переробки (обробки) речі.

І. Л. Брауде стверджував, що «робота може полягати у виготовленні якої-небудь речі або в наданні послуг» [12, с.211].

На нашу думку, віднесення послуг до різновиду робіт є не зовсім виправданим, адже сам результат дії різний, у випадку послуги його важко встановити, а інколи й неможливо, що породжує труднощі саме із підходами захисту особи в разі отримання послуги неналежної якості.

Обґрунтовувавши необхідність законодавчого закріплення нового типу договору — договору по наданню послуг, Е. Д. Шешенін наполягав на необхідності розмежування робіт і послуг [10, с.64].

Відповідно до тлумачних словників, послуга — це: 1) дія, вчинок, що дає користь, допомогу іншому; 2) діяльність підприємств, організацій та окремих осіб, виконувана для задоволення чийх-небудь потреб; обслуговування. Відповідно до ст. 901 Цивільного кодексу України послуга, а точніше предмет договору про надання послуг, визначається використовуючи категорії «дія» або «діяльність» (надати послугу означає «вчинити дію», «здійснити діяльність»).

Для визначення поняття послуги як об'єкта цивільно-правового регулювання, слід виокремити певні особливості, які притаманні послугі.

Так, послугою може бути виключно активна дія. Враховуючи це, визначення договору про надання послуг в статті 901 Цивільного кодексу України, а саме: «За договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором», слід змінити, виключивши фразу «здійснення певної діяльності», оскільки сама діяльність складається з низки певних дій, а тому по своїй суті ці поняття є тотожними.

Суб'єктний склад послуги в класичному розумінні містить замовника і виконавця. Замовником може бути будь яка особа, а виконавця слід наділити відповідними навиками, вміннями, здібностями, знаннями, також статусом суб'єкта підприємницької діяльності.

Не менш важливим елементом послуги є сам процес надання послуги та корисний результат, що може бути предметом захисту в разі невідповідності запропонованого, очікуваного та отриманого. У деяких випадках цей результат наявний (наприклад, завантаження вантажу, перевезення пасажирів), у інших - ні. Послуги можуть також полягати у діях, результати яких виявити не завжди можливо (наприклад, послуги няні-виховательки, репетитора тощо). Крім цього, суспільна корисність дій може полягати у них самих, незалежно від їх результату. Наприклад, консультація фахівця є корисною як така, незалежно від використання отриманої інформації у майбутньому. Зокрема, консультації та інші послуги адвоката незалежно від використання його порад особою, котрій вони надавались, і кінцевого результату його професійної діяльності, визнаються об'єктом цивільного права. Таке ж значення мають інформаційні, розважальні, консультаційні, просвітнянські та інші послуги.

Н. В. Федорченко, розглядаючи проблему якості в контексті надання послуг виділила три основні підходи до питання якості послуг: 1) якість надання послуг необхідно пов'язувати з фактом досягнення (або недосягнення) певного результату; 2) якість на-

дання послуг слід визначати через оцінку лише поведінки (дій, операцій, діяльності) виконавця; 3) якість надання послуг в одних випадках визначатиметься через досягнення (або недосягнення) передбачуваного результату, а в інших – необхідно піддавати оцінці тільки поведінку виконавця (залежно від конкретних обставин виконання певного зобов'язання) [7, с.24].

Останньою на наш погляд важливою особливістю послуги є її цінність, яку можна виразити в грошовому еквіваленті, на підставі чого замовник і здійснює оплату за надані йому послуги чи в результаті неотримання очікуваного вправі захищати себе. Послуга також може бути і безоплатною, але дана умова не нівелює саму цінність послуги, а є лише домовленістю сторін.

Що стосується визначення послуги як особливого «блага», слід звернутися до словника української мови, за яким благо – це добро, щастя, достатки, вигоди, дари природи і т. ін., все те, чого потребує людина в житті [13, с. 191].

Визначення послуги як «блага» поєднується саме із моментом задоволення потреби особи якій безпосередньо послуга надається та з корисним ефектом який не у всіх випадках є видимим для інших осіб. Враховуючи спорідненість вищевказаних понять, на наш погляд найбільш повнішим результатом послуги є задоволенням потреби особи з приводу якої послуга і надавалася. Можна припустити, що потреба особи спрямована на отримання відповідного блага, проте включати це поняття у визначення послуги є надлишковим.

Висновки. На підставі вищенаведеного послугу можна визначити як дії, результат яких споживається в процесі їх вчинення, що спрямовані на задоволення потреб іншої особи.

1. Цивільний кодекс України №435-IV від 16.01.2003р./ Закон України [Електронний ресурс]/ Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Закон України «Про захист прав споживачів» № 1023-XII від 12 травня 1991 року / Закон України [Електронний ресурс]/ Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
3. Васильєва В.А. Проблеми цивільно-правового регулювання відносин з надання посередницьких послуг // Автореф. Дис... д.ю.н. 12.00.03 /

- В.А.Васильєва; наук. кер. В.В. Луць; КНУ ім. Т.Шевченка. – К. - 2006. - 24с.*
4. Гейнц Р.М. Цивільно-правове регулювання відносин за договором про надання комунальних послуг // Автореф. Дис... к.ю.н. 12.00.03 / Р.М. Гейнц; наук. кер. В.А.Васильєва; НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України. – К. - 2011. - 19с.
 5. Гунда А.О. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері надання ритуальних послуг // Автореф. Дис... к.ю.н. 12.00.03 / А.О. Гунда; наук. кер. В.А.Васильєва; НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України. – К. - 2016. - 23с.
 6. Гудима М.М. Предмет договору про надання туристичних послуг за законодавством України // Автореф. Дис... к.ю.н. 12.00.03 / М.М. Гудима; наук. кер. В.А.Васильєва; НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України. – К. - 2016. - 18с.
 7. Федорченко Н.В. Зобов'язання з надання послуг у цивільному праві України: Теоретико-правові засади // Автореф. Дис... д.ю.н. 12.00.03 / Н.В. Федорченко; наук. кер. М.К.Галянтич; НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України. – К. - 2015. - 39с.
 8. Степанович Д.Г. Послуга як об'єкт цивільних прав // Актуальні проблеми держави і права № 59/2011 [Електронний ресурс] / - Режим доступу: <http://www.apdr.in.ua/v59/78.pdf>
 9. Иоффе О. С. Обязательственное право / О. С. Иоффе. — М., 1975. [Електронний ресурс] / - Режим доступу: <http://legalportal.am/download/library/p175255eerugphiqh3q4n61fa71.pdf>
 10. Шешенин Е. Д. Общие проблемы обязательств по оказанию услуг // Вест-ник МГУ. Сер. 11. «Право». 1983. № 1. С. 63.
 11. Степанов Д. И. Услуги как объект гражданского права / Д. И. Степанов. — М., 2005. -349с. [Електронний ресурс] / - Режим доступу: <http://lawlibrary.ru/izdanie54222.html>
 12. Брауде И. Л. Договор подряда // Отдельные виды обязательств. — М., 1954. С.211.
 13. Словник української мови: у 11 т. Т. 1 / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970—1980. [Електронний ресурс] / - <http://sum.in.ua>.

Горблянський В.Я. Послуга як категорія цивільного права

Здійснюється аналіз норм чинного законодавства які визначають поняття послуги як об'єкта цивільного права та регулюють правовідносини, які випливають із послуг, аналіз доктринальних положень цивілістичної науки щодо визначення поняття послуги як об'єкта цивільного права та виклад свого бачення визначення поняття послуги як об'єкта цивільного права.

Ключові слова: послуга як об'єкт цивільного права, поняття послуги, ознаки послуги.

Горблянський В.Я. Услуга как категория гражданского права

Осуществляется анализ норм действующего законодательства, которое определяют понятие услуги как объекта гражданского права и регулирует правоотношения, вытекающие из услуг, анализ доктринальных положений науки относительно определения понятия услуги как объекта гражданского права и изложение своего видения определения понятия услуги как объекта гражданского права.

Ключевые слова: услуга как объект гражданского права, понятие услуги, признаки услуг.

Gorblyansky V.Y. Service as the civil law category

The analysis of current legislation, which determine the concept of service as the object of the civil law and regulate the legal relationship which come out of services, was performed.

The analysis of civil science provisions concerning the determination of the concept "service as the civil law object" was performed and presentation of the view on determination of the concept "service as the civil law object" was introduced. The approaches concerning the service awareness of Soviet scientists and scientists of the Ukrainian civil school were explored.

The analysis concerning the service awareness as the special "value" was performed and the correlation of this concept with the moment of satisfying the person's requirements with the help of the beneficial effect was represented. The place of service among another objects of the civil law was determined, services and the results of works that are similar were delimited. The scientific approaches were explored and the key features of the concept "service as the civil law object" were identified.

The conclusion concerning the necessity to amend in the legislation of Ukraine was made, securing the most adequate concepts of service as the civil law object and consumer service in order to provide the most effective protection of one's violated right in the case of defective service provision.

Keywords: service as the civil law object, the concept of service, service features, service as the value.

Ковалишин О.Р.

**ВИДИ ДЖЕРЕЛ КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

УДК 346.1

Актуальність дослідження. У зв'язку з підписанням Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом ще більшою мірою постала необхідність адаптації корпоративного